

COMAJOAN, Llorenç; VILÀ, Montserrat (ed.) (2013).

«La sociolingüística a primària i secundària».

Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura, núm. 60 (juliol-setembre), p. 5-74.

L'escola és des de fa temps un escenari privilegiat de la recerca sociolingüística catalana. És també —si més no ens ho sembla a molts, incloent-hi l'actual ministre d'Educació espanyol, José Ignacio Wert— una trinxera de gran importància en la guerra entre models sociolingüístics, cosa que atorga a aquesta recerca un paper crucial. La revista *Articles de Didàctica de la Llengua i la Literatura* sembla compartir aquest punt de vista, ja que va escollir el tema de la sociolingüística a l'escola per al monogràfic del seu número 60 (juliol-setembre del 2013). Els editors, Llorenç Comajoan i Montserrat Vilà —ells mateixos amb una fructífera producció científica sobre la qüestió— no podrien haver estat més ben escollits: sociolingüistes i formadors, especialistes en didàctica de la llengua i amb una bona experiència de treball de camp a l'aula. I és que, com afirmen a la introducció del monogràfic, tot i que avui es fa difícil pensar en una didàctica de la llengua sense sociolingüística, «hi ha hagut pocs treballs que interrelacionin les dues disciplines» (p. 5). Per això el principal interès d'aquesta col·lecció d'articles és justament la voluntat d'«apuntar enfocaments didàctics que integrin aquests continguts [de la sociolingüística] en l'àmbit escolar» (p. 7). El primer dels sis articles —a més de l'introducció— que integren el monogràfic, a càrrec de Francesc Xavier Vila, suposa un esforç de síntesi i de claredat. Presenta els que l'autor considera els conceptes essencials de la sociolingüística que un docent de primària i de secundària ha de tenir ben presents: *llengua o llengües primeres i llengües segones, monolingüisme i plurilingüisme, llengua i dialecte*, etc. Exposa també una sèrie d'idees clau que emmarquen a grans trets la recerca en sociolingüística: l'estudi de llengües en contacte i els fenòmens que se'n deriven (convergència, divergència, interferència, alternança de codi), la distribució funcional dels usos lingüístics en societats multilingües i la planificació lingüística, especialment la que es fa per a o des de l'escola. En aquest darrer punt, Francesc Xavier Vila afirma que «l'escola és una de les institucions que té més impacte en la gestió de les llengües, tot i que no és necessàriament la més efectiva» (p. 15), i fa una imprescindible distinció entre el concepte d'*immersió* i el de *submersió*. La conclusió és una presa de posició clara, que, d'altra banda, amara no només aquest article sinó tot el monogràfic: «Amb les decisions que prenguin, l'escola i cadascun dels docents poden afavorir models que fomentin la sostenibilitat lingüística i l'enriquiment mutu, o bé apostar per models que propiciïn la uniformització i l'empobriment col·lectiu» (p. 16).

En l'article següent, Ignasi Vila i Carina Siqués parteixen del gran canvi experimentat pel panorama lingüístic de l'escola catalana els darrers anys, fruit de la intensa

immigració al·loglota, i es plantegen fer propostes per a «abordar algunes de les conseqüències que aquesta situació comporta pel que fa a la consecució dels objectius lingüístics proposats, a les actituds de l'alumnat vers les llengües de l'escola i als seus usos lingüístics» (p. 19). Una sola dada il·lustra prou bé la diversitat lingüística del nostre entorn: segons el *Baròmetre de la comunicació i la cultura* del 2010, a la franja d'edat d'entre catorze i dinou anys hi ha un 15,5 % de la població que no té de llengua inicial ni el català ni el castellà. L'article se centra en el coneixement i l'ús del català i del castellà d'aquesta franja, i subratlla que «un coneixement elevat de català de l'alumnat estranger comporta a la vegada un coneixement elevat de castellà, si bé la mateixa relació no es dona en sentit contrari» (p. 21). Pel que fa a actituds, subratlla la diferència considerable entre alumnes autòctons i estrangers quant a la valoració del català i del castellà (en aquest punt, llàstima que el quadre reproduït d'un treball d'Àngel Huguet i Judit Janés de 2005 no s'entengui), i atribueix les actituds negatives d'una part de la població estrangera cap al català al fet que «no manté cap contacte amb les persones nacionals i que se sent rebutjada» (p. 23), de manera que podríem concloure que un reconeixement i un contacte més grans amb aquest sector farien minvar les posicions desfavorables. Quant a l'ús, destaquen, sobre la base d'un estudi de 2009 en un centre de primària, que «inicialment, la llengua de les relacions interpersonals entre nens i nenes és el català, però que, a mesura que l'alumnat avança en la seva escolaritat, l'ús del castellà va adquirint més protagonisme» (p. 23). La conclusió dels autors és que tenim una situació lingüística nova que es gestiona amb pressupòsits de l'educació bilingüe, és a dir, que «l'organització pedagògica actual respon en bona mesura a les característiques sociolingüístiques de l'alumnat nacional de la dècada de 1980». A partir d'aquí, recomanen «potenciar i tenir més presents les llengües inicials de tot l'alumnat», així com «incidir en el desenvolupament de pràctiques educatives que permetin que l'alumnat que no té el català com a llengua pròpia pugui avançar acadèmicament en les matèries curriculars que s'imparteixen als centres, malgrat que tingui un coneixement més limitat de la llengua de l'escola» (p. 25): una proposta gens fàcil que si es duagués a la pràctica suposaria, al meu parer, una autèntica revolució en l'ensenyament de llengües.

L'article firmat per Mireia Trenchs s'orienta en un sentit semblant a l'anterior, però centrant-se en els usos i les ideologies dels alumnes d'origen xinès, sobretot en relació amb el català i el castellà. Trenchs constata d'entrada la dificultat de determinar quina és la varietat lingüística realment emprada per aquests joves a casa: normalment, declaren parlar xinès mandarí, tot i ser majoritàriament originaris d'una zona on es parla wu (que no consideren una llengua, sinó un «dialecte»). La investigadora posa de manifest l'interès d'aquesta qüestió de cara a entendre la ideologia lingüística d'aquests parlants, un aspecte important perquè té conseqüències en la interpretació de la situació lingüística catalana: «comparen la societat d'acollida amb la regió de Zheijiang de la qual provenen», encara que es tracta d'una comparació amb aspectes contradictoris: si, d'una banda, jerarquitzen clarament xinès mandarí i wu (la qual cosa es podria projectar al castellà i al català), de l'altra, «tant l'aprenentatge del castellà com del català és vist com a positiu i necessari» (p. 34). Finalment, fa propostes pedagògiques que

haurien de contribuir a esmolar la consciència diversòfila tant dels alumnes com dels docents, per tal que valorin «aquests joves, no com a parlants que pateixen dificultat per expressar-se en català o en castellà, sinó com a parlants posseïdors d'un repertori lingüístic ric». Un reconeixement de l'escola, «més enllà de la correcció que puguin demostrar en cadascuna de les llengües» (p. 34). En síntesi, «la que defensem aquí seria una pedagogia pluralista que valori i fomenti, entre l'alumnat de qualsevol origen, la capacitat de comunicar-se [...] i que, per tant, avalui la competència lingüística en relació amb les competències comunicatives reals, i no només segons els resultats en proves acadèmiques en llengües específiques» (p. 37). Novament, una proposta de revolució pedagògica.

Des de la mateixa voluntat diversòfila, l'article de Josep M. Baldaquí i Carme Junyent enfoca més específicament l'objectiu no ja de garantir el coneixement del català sense renunciar a la preservació de la pròpia llengua, sinó de fer introduir el coneixement d'aquesta diversitat en el currículum de manera transversal i en primera fila. De fet, es tracta d'un conjunt de propostes pràctiques adreçades a tot l'alumnat —independentment de si és o no al·loglot— i tindrien el mateix sentit o més en un entorn escolar lingüísticament més homogeni. Les propostes tenen com a objectiu fonamental contribuir a «superar els prejudicis lingüístics fruit de la ignorància» (p. 41). Així, les activitats descrites pretenen «posar en contrast les idees prèvies de l'alumnat, que, en algun cas, poden ser prejudicis no ajustats a la realitat i, molt sovint, seran parcials i incompletes amb les dades extretes de la realitat», de manera que «el conflicte cognitiu que es genera en posar en contacte els coneixements previs amb la diversitat del món real serà el mecanisme que ajudarà els alumnes a ampliar i reestructurar el seu coneixement» (p. 41). Les idees que ofereixen —una síntesi de les nombroses propostes que Junyent fa anys que dissenya en aquesta direcció— comprenen la confecció d'inventaris lingüístics de l'entorn, l'ús dels noms de persona i de lloc per a despertar la consciència que totes les llengües incorporen un gran nombre de trets d'altres llengües, les biografies lingüístiques, l'anàlisi de dades d'ús o —el tema més delicat, segur— la reflexió sobre models de llengua. Tot plegat perquè «l'educació plurilingüe no és únicament la capacitat per a comunicar-nos en diferents llengües, sinó que també implica una competència intercultural, és a dir, la capacitat per a conviure en una societat on trobem individus amb llengües i cultures diverses» (p. 49).

L'article de Pere Mayans i Núria Montés exposa un exemple d'elaboració de projecte lingüístic de centre sobre la base d'un bon coneixement de la realitat sociolingüística, la qual «sovint no és coneguda ni pel professorat». Mayans i Montés recorden que «el reconeixement i la valoració de la llengua i de la cultura d'origen dels alumnes ha estat una de les bases del nostre sistema educatiu des del començament de la implantació —la dècada de 1980— del programa d'immersió lingüística» (p. 53), i expliciten la dimensió intercultural i plurilingüe del currículum de secundària, cosa que dibuixa un marc legal més que adequat per a la presència transversal de la recerca sociolingüística a l'escola. A partir d'aquí, exposen els resultats d'un treball de recerca dut a terme per estudiants que permet acostar-se amb rigor a la situació de les llengües a l'institut. Els resultats donen indicis molt interessants, com ara la desigual trans-

missió de les llengües a les famílies, certes discontinuïtats entre llengua inicial i llengua d'identificació (un alumne xinès té el wu com a llengua inicial però s'identifica amb el mandarí), o desequilibris segons el sexe dels parlants. Que el treball, a més de ser un interessant exercici acadèmic, s'utilitzi per a elaborar el projecte lingüístic de centre en fa una eina pedagògica que transcendeix les dimensions de l'aula i s'erigeix en un instrument de debat i de coneixement per a tots els agents implicats en l'educació: «l'experiència ha servit per reflexionar, amb els alumnes i amb els docents, sobre un seguit d'aspectes que sovint esdevé difícil d'integrar dins de la pràctica educativa de secundària» (p. 60).

El darrer article del monogràfic exposa l'experiència d'utilitzar aspectes sociolingüístics en un grup de sisè de primària per tal d'introduir-los en la teoria i la pràctica de l'argumentació. Els autors —Llorenç Comajoan, Nadina Urgell i Montserrat Vilà— presenten breument els fonaments de la didàctica de l'argumentació i mostren que la sociolingüística és «una temàtica que es presta directament a practicar l'argumentació tant científica com social, perquè podem abordar molts dels temes sociolingüístics, tant mitjançant una metodologia centrada en l'aportació de proves com en el sistema de valors i creences dels argumentadors» (p. 64), i crec que s'hi podria afegir que això és així, especialment, en la societat catalana, en què les qüestions de llengua són objecte de debat general i quotidià. L'estudi exposa el resultat d'una unitat didàctica sobre argumentació en qüestions sociolingüístiques que presenta una sèrie de situacions a les quals els estudiants han de respondre dicotòmicament i n'han d'argumentar la resposta. Gràcies a la seqüència didàctica, veiem que els alumnes «poden fer argumentacions sociolingüístiques que van més enllà de les opinions personals», fins i tot en qüestions en què «prenen com a punt de partida les seves experiències personals» (p. 71), cosa que no passa (o no tant) amb altres temes menys directament relacionats amb la vida social (coneixement del medi, etc.), i que aprenen a matisar i a fer més complexos els seus arguments, encara que no en modifiquin substancialment el fons.

Aquest conjunt de treballs, en molts sentits complementaris, que no defugen les propostes pràctiques i que procuren ser clars, concisos i entenedors, són, al meu parer, una excel·lent contribució no només a la didàctica de la sociolingüística sinó també al debat pedagògic sobre qüestions ben delicades. Hi ha en diversos d'aquests articles —en algun cas, de manera gairebé implícita— el plantejament d'un problema que, com ja he assenyalat, ens pot portar molt lluny: el perquè i el com ensenyem llengua (i, per tant, també quina mena de llengua ensenyem). En aquesta i altres qüestions els nostres recercadors hi tenen molt a dir i ho poden fer des d'una posició alhora rigorosa i compromesa. La sociolingüística catalana, com tota sociolingüística (com tota ciència), no ha estat mai neutral, és clar, i aquest monogràfic no només ens ho recorda: també posa en evidència que, honestament, no ha pretès mai ser-ho.

Pere COMELLAS CASANOVA

Grup d'Estudi de Llengües Amenacades. Universitat de Barcelona